

Taal voor tien

Over de opbrengst van het Utrechtse Taalarrangement
binnen het onderwijsachterstandenbeleid

Het taalarrangement: extra taal voor tien VO-scholen

Het belang van taalbeheersing voor een geslaagde schoolloopbaan valt moeilijk te onderschatten. Op alle niveaus blijkt taalbeheersing steeds weer een cruciale factor. Geen wonder: zelfs voor het aanleren van de meest praktische vaardigheden is het van belang dat de leerling de instructies van de docent begrijpt. De overheid en de scholen spannen zich de laatste jaren dan ook extra in om taalachterstanden nauwkeurig in kaart te brengen en vervolgens zo snel mogelijk in te lopen.

De gemeente Utrecht heeft daarbij een nieuw middel ingezet: het Taalarrangement. Tien scholen kregen vier jaar lang actief steun binnen het lokaal onderwijsachterstandenbeleid (LOA-2). Het versterken van het taalbeleid stond daarbij voorop. De scholen kregen subsidie voor het opzetten van doorlopende leerlijnen rond taalontwikkeling, activerende didactiek en taalgericht vakonderwijs.

Na 2006 verdwijnt het LOA-beleid in de huidige vorm. De gemeente doet een stapje terug en geeft het stokje door aan de scholen. Als er gelden beschikbaar komen, gaan die voortaan rechtstreeks naar de besturen, zonder tussenkomst van de gemeente.

De vraag is hoe in de nieuwe situatie de verworvenheden van het Taalarrangement overeind kunnen blijven en verder kunnen worden uitgebouwd.

Om die vraag adequaat te beantwoorden was behoefte

aan zowel een analyse van de huidige situatie, als aan tips voor de toekomst. Daarvoor heeft de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) van de gemeente Utrecht de hulp ingeroepen van twee deskundigen: Maaike Hajer (Hogeschool Utrecht) en Jaap Roorda (Eduniek). Deze brochure is het resultaat van hun werk.

Aan de orde komen:

- De aanbevelingen
- Het taalarrangement: waarom, hoe en waar?
- De belangrijkste resultaten
- De succesfactoren
- Hoe verder?

Allereerst de tips

Taal moet. Als na 2006 de gemeentelijke regie in het lokaal onderwijsachterstandenbeleid wegvalt, ligt er een duidelijke taak voor schoolbesturen en directies om de fakkel brandend te houden en door te geven. Daarom bij wijze van voorafje de volgende aanbevelingen:

Tips voor besturen

1. Neem taalbeleid op in de beleids- en verantwoordingscyclus

Nu de gemeentelijke regie wegvalt, wordt het bestuur verantwoordelijk voor de verankering van het taal- en achterstandenbeleid in het eigen beleid. Dat kan door één bestuurslid verantwoordelijk te laten zijn voor taalbeleid. Diegene is dan ook het aanspreekpunt binnen het bestuur, neemt initiatieven en coördineert de verantwoordingscyclus van het gevoerde beleid door de scholen.

2. Bundel de krachten

Besturen en hun scholen zouden de krachten moeten bundelen om gezamenlijk beleid te voeren en zonnig subsidies aan te vragen. Dit kan op lokaal maar ook op regionaal niveau.

Nu zijn verschillende scholen onder verschillende besturen met dezelfde onderwerpen bezig, zonder dat zij dat van elkaar weten. Neem de scholen die Het Nieuwe Leren invoeren en allemaal te maken hebben met taalzwakke leerlingen.

Een mooi voorbeeld van gezamenlijk beleid is daarentegen de Taalmonitor VO, die het mogelijk maakt op alle scholen de taalontwikkeling van alle leerlingen te volgen.

3. Zorg voor stimulering en feedback op schoolniveau

Alle betrokkenen hebben de expertronde in het gemeentelijke taalarrangement positief beoordeeld. Zowel bij de planontwikkeling als bij de planevaluatie bleek de uitwisseling met de drie 'critical friends' zeer vruchtbaar. Het gaf nieuwe inzichten, het maakte plannen doelmatiger en taalbeleid kreeg een extra impuls. Besturen kunnen vanaf het schooljaar 2005-2006 zelf dergelijke 'expertrondes' organiseren. Scholen kunnen onderling een collegiale consultatie op touw zetten, of opnieuw externe experts inschakelen.

Tips voor directies

4. Neem taalbeleid op in de didactische aanpak

Taalbeleid is geen 'los' beleidsveld maar een onderdeel van de totale didactische aanpak, dat samenhangt met andere onderwijsvernieuwingen. De aandacht voor taalontwikkeling moet steeds zichtbaar zijn in de klas.

Bij fusies en nieuwe ontwikkelingen dreigen verworpenheden van taalbeleid soms als kind met het badwater te worden weggegooid. Integreer daarom de opgebouwde expertise in nieuwe ontwikkelingen van de school. De directie kan met het (nieuwe) team

expliciet bespreken hoe de vernieuwing goed kan uitpakken voor taalzwakke leerlingen en leerlingen met Nederlands als tweede taal.

5. Maak van taalbeleid een vast agendapunt

Neem taalbeleid op als vast agendapunt in overleg tussen schoolleiding en docententeams. Formuleer regelmatig SMART-doelen (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden). Evalueer de voortgang.

6. Houd de taalfactor in het oog

Stimuleer activiteiten die docenten meer zicht geven op de noodzaak van verandering en op de punten die het kan opleveren. Een goed voorbeeld is de Taalmonitor, die het taalniveau van nieuwe groepen leerlingen inzichtelijk maakt en hun taalontwikkeling volgt. Om docenten te blijven motiveren, is het van belang dat zij zien wat de effecten zijn van bepaalde activiteiten.

7. Preciseer kwaliteitseisen binnen personeelsbeleid

Besteed in het personeelsbeleid aandacht aan taalbeleid. Schoolleiders moeten zelf een krachtig standpunt hebben over de rol van taal binnen goed onderwijs aan een heterogene leerlingenpopulatie. Naast zo'n 'taalbeleid-minded' management zijn bovendien docenten nodig die zich willen inzetten voor de didactische kwaliteit van hun onderwijs aan taalzwakke leerlingen en leerlingen voor wie Nederlands de tweede taal is. Die houding kan worden verankerd in competentieprofielen en dat heeft weer consequenties voor het plaatsings- en aannamebeleid.

8. Maak taalbeleid tot gespreksonderwerp in functionerings- en resultaatgesprekken

Zorg dat leidinggevenden in voortgangsgesprekken consequent met docenten spreken over hun betrokkenheid bij het taalbeleid. Het stimuleren van mensen in wat ze kunnen en willen doen is een sterk middel om verder te komen, al dan niet vastgelegd in een persoonlijk ontwikkelplan (POP).

9. Ondersteun professionalisering en taalbeleidsontwikkeling

Binnen elke school moet een aantal docenten zich extra verdiepen in de taalproblematiek. Dat vergt tijd voor deskundigheidsbevordering, voor overleg en voor samenwerking in bijvoorbeeld een taalbeleidswerkgroep. Oormerk dus tijd binnen taakafspraken en reserveer een deel van het professionaliseringsbudget nadrukkelijk voor taalbeleid.

10. Werk samen met andere scholen, gebruik elkaars deskundigheden

Expertise is ook te vinden bij andere scholen, dus blijf op de hoogte van de ontwikkelingen elders. Laat elkaar zien waarmee je bezig bent, hoe je dat doet, welke valkuilen je tegen komt en wissel ervaringen uit.

“Kleine doelen die door een heel team worden nagestreefd, hebben meer effect dan enorme doelstellingen van één individu. Een school moet daarom niet alleen individuen aansturen maar ook het hele team, en zo draagvlak scheppen en houden voor gemeenschappelijke taaldoelen.”
(citaat van een schoolleider)

Het taalarrangement

Waarom?

Interactief taalonderwijs is de rode draad van het thema 'taal als doorlopende leerlijn'. In het voortgezet onderwijs gaat het dan om taalgericht vakonderwijs: elke docent kan de denk- en taalontwikkeling van leerlingen stimuleren, zonder dat de vakinhoud daarbij gevaar loopt. Belangrijk is dat taalbeleid niet los staat van andere ontwikkelingen binnen de school, met name de ontwikkelingen voor het verbeteren van het didactische repertoire van docenten.

De afgelopen jaren is in de onderbouw van het voortgezet onderwijs al veel gebeurd rond taalbeleid. Dat is ook niet zo gek, omdat voor deze doelgroep (en dan met name de brugklas) al methoden zijn ontwikkeld. Ook de organisatie van de school in de onderbouw maakt het relatief makkelijk om juist daar nieuwe methoden te introduceren. Vaak zijn dat activiteiten als het verbeteren van de leesvaardigheid (vooral de invoering van de methode Lezen in alle vakken) en de woordenschat (vooral de invoering van het Posterproject). Dat vraagt om verbreding tot een aanpak die is gebaseerd op taalgericht vakonderwijs en alle schoolse taalvaardigheden.

Uit de aanwijzingen voor de uitwerking van schoolplannen 2002 – 2006 vallen de volgende doelstellingen te destilleren:

- a. een breed gedragen taalbeleidsplan
- b. implementatie van activiteiten, op z'n minst in de onderbouw
- c. verbetering van de schoolse taalvaardigheden
- d. professionalisering van docenten
- e. een toetsbeleid rond taalontwikkeling
- f. invoering van een programma sociaalcommunicatieve vaardigheden voor het praktijkonderwijs

Wat?

Utrecht ondersteunde tien scholen die niet tot de onderwijskansenscholen behoorden. De gemeente bood deze 'LOA-2 scholen' allereerst een inhoudelijk kader voor de invulling van LOA. De brochure Ieder kind vooruit schetste een procedure voor een subsidieaanvraag en gaf handvaten voor de uitwerking van meerjarenplannen en activiteitenplannen.

Het Taalarrangement omvatte het volgende pakket:

- De gemeente vroeg de scholen de LOA-2 middelen geconcentreerd in te zetten op het aanpakken van taalachterstanden, en vooral van taalachterstanden die het leren belemmeren.
- De gemeente vroeg de scholen om de taalachterstanden nauwkeurig in kaart te brengen met een taaldiagnose.
- De gemeente stelde de scholen in staat aan het begin van de periode LOA 2 een deel van hun LOA-subsidie te besteden aan het maken van de schooldiagnose en het op basis daarvan opstellen van een (concept-) meerjarenplan voor taalbeleid.
- De gemeente zorgde voor critical friends, oftewel een groep externe experts die de scholen meermalen adviseerde, namelijk bij de bespreking van de schooldiagnoses, de (concept) beleidsplannen, bij de tussentijdse evaluatie na twee jaar en bij de eindevaluatie. De groep bestond uit de voorzitter van de Onderwijsadviesraad Utrecht (OARU), een taaldeskundige en een beleidsmedewerker van de gemeente.
- De gemeente organiseerde samen met de schoolbegeleidingsdienst Eduniek in de eerste twee jaar netwerkbijeenkomsten, waar docenten ervaringen uitwisselden en extra informatie kregen aangeboden.

- De gemeente bood een structurele financiële bijdrage, waardoor scholen faciliteiten konden bieden aan docenten.
- De gemeente oormerkte een deel van de uren van de schoolbegeleidingsdienst (Eduniek). Zo was structurele begeleiding van buitenaf mogelijk.

Het arrangement begon in 2002 per school met een gedegen analyse van de taalsituatie. Hierbij werden alle docenten betrokken. Daarna werd een plan van aanpak opgesteld met een zo breed mogelijk draagvlak. De scholen presenteerden hun plannen vervolgens in 'experttrondes', waarbij externe deskundigen er hun licht over lieten schijnen.

Waar?

Het Taalarrangement betrof tien scholen voor voortgezet onderwijs:

- College Blaucapel voor vmbo-t, havo en vwo, nu het Gerrit Rietveld College, locatie Winklerlaan
- College de Klop voor vmbo-t, havo en vwo, nu het Gerrit Rietveld College, locatie Orinocodreef
- Leidsche Rijn College voor vmbo-t, havo en vwo
- Dr. F.H. de Bruijne Lyceum voor vmbo-t, havo en vwo, inmiddels met een nieuwe tak het Amadeuslyceum
- St. Gregorius College voor tweetalig onderwijs, vmbo-t, havo en vwo
- Dr. Vliegenthartschool voor praktijkonderwijs
- Kranenburgschool voor praktijkonderwijs
- VSO-school De Pels
- Montessoricollege voor vmbo, nu X11
- Internationale Schakelklassen
- De Martijnschool voor leerwegondersteunend onderwijs, later Onderwijskansenschool
- Wim Sonneveldschool voor leerwegondersteunend onderwijs, later Onderwijskansenschool

De belangrijkste resultaten

Bij de laatste serie consultatiegesprekken in de herfst van 2004 constateerde de expertgroep een opvallende vooruitgang van het taalbeleid op alle tien de scholen. Begeleiders, schoolleiders en taalcoördinatoren onderschreven die constatering. Het Utrechtse taalarrangement heeft duidelijk geleid tot verbreding en verankering van het taalbeleid, al zijn er per school natuurlijk verschillen in invulling en tempo.

- Op alle scholen wordt het taalbeleid procesmatiger en inhoudelijk breder uitgewerkt. Waar eerst alleen een paar betrokken docenten vrij marginaal wat deden aan taalachterstanden, heeft de school als geheel nu een doelgericht proces ingezet. Mede door de soms pittige feedback van de experts, zijn de scholen er meer op gericht hun doelen SMART te formuleren.
- Taalbeleid stijgt met stip. Hele teams zijn zich bewust geworden van de problemen en gingen ermee aan de slag. Ook de schoolleiding deed volop mee.
- Docenten hebben leren zien dat taalachterstand twee kanten heeft in de dagelijks lespraktijk: enerzijds de leerling die taalvaardiger moet worden, anderzijds de leraar die als didacticus de leerlingen kan begeleiden en de les begrijpelijker kan presenteren zonder het niveau te verlagen.
- De keus voor taalgericht vakonderwijs waarbij alle vakken zijn betrokken, wordt meer dan voorheen gezamenlijk gemaakt.
- Scholen kunnen steeds scherper doelen formuleren en steeds beter aangeven wat voor hun school een goede werkwijze is. Bij de meeste scholen is sprake van 'maatwerk' in de begeleiding.
- Scholen evalueren de activiteiten systematisch en stellen op grond daarvan elk jaar een nieuw activiteitenplan op. De schoolleiding speelt daarbij een actieve rol.

Neem het De Bruijne Lyceum: tot twee jaar geleden was alleen in de steunles aandacht voor taalachterstand. Nu heeft het hele team scholing gehad. In het schooljaar 2005-2006 worden docenten geobserveerd bij taalactiviteiten in de les.

College De Klop en college Blaucapel hebben zich alletwee aan de vooravond van LOA2 bezonnen op het taalbeleid. Beide scholen hebben taalgericht vakonderwijs ingevoerd. Bij de fusie van deze twee scholen tot Gerrit Rietveld College is taalgericht vakonderwijs als onderwijsvernieuwing overgenomen en vormt een belangrijk agendapunt voor de nieuwe school.

De succesfactoren

Het Taalarrangement lijkt dus te helpen om taalachterstand systematisch en over de volle breedte aan te pakken. Maar welke factoren bepalen eigenlijk het succes van deze aanpak?

- Aandacht voor taalontwikkeling wordt zichtbaar in de klas;
- Scholen werken doelgericht aan professionalisering van alle docenten;
- Scholen werken met een gedegen programma voor taalontwikkeling;
- Taalbeleid is verweven in andere onderwijs- vernieuwingen.

Taalontwikkeling zichtbaar in de klas

Jarenlang werd vooral óver taalbeleid gepraat, maar inmiddels is het doorgedrongen tot de klaslokalen en de vaklessen. De fase van louter analyseren van taalproblemen en taaleisen in leergangen is voorbij. Steeds meer docenten werken aan taalgerichte vakdidactiek in hun lessen.

De succesvolle onderdelen zijn vooral:

- Het regelmatig terugkerende gesprek over didactiek rond taalachterstanden wordt steeds meer normaal gevonden in de school.
- Lesbezoeken en video-opnames geven meer zicht op elkaars werk. Daarbij is geïnvesteerd in het opbouwen van deskundigheid in observeren en feedback

geven, met behulp van bijvoorbeeld Video Interactie Begeleiding en taalcoaches.

- Er is veel ruimte voor eigen keuzes bij de vertaling van een globaal, gezamenlijk didactisch kader in praktische activiteiten.
- Docenten werken samen volgens een systematiek van:
 - didactische aandachtspunten afspreken
 - lessen voorbereiden waarin die punten terugkomen
 - de lessen uitproberen
 - uitwisselen van bevindingen

Zo is van abstracte begrippen toegewerkt naar zichtbare resultaten die docenten met elkaar delen, zowel binnen school als tussen scholen onderling.

Op de Dr. Vliegenthartschool is een nieuwe organisatie opgezet rond kernteams. Binnen die teams is geconstateerd dat bij het didactisch handelen het taalgerichte vakonderwijs centraal moet staan. Elk team heeft een taalwerkplaats ingericht waar lessen worden ontwikkeld. Alle docenten doen daaraan mee. Deze lessen worden vervolgens opgenomen op video en in het kernteam besproken. De kernteams presenteren hun bevindingen aan elkaar op een 'good-practice-dag'.

Op het Gerrit Rietveldcollege en het De Bruijne Lyceum worden taalcoaches opgeleid. De taalcoaches gaan de docenten in de domeinen coachen bij het toepassen van taalgericht vakonderwijs in hun vaklessen en bij het ontwikkelen van lessen binnen Het Nieuwe Leren en het competentiegericht leren.

Op de Kranenburgschool is een werkgroep taalbeleid geïnstalleerd met als doel de theorielessen begrijpelijker te maken voor taalzwakke leerlingen. De theorie van taalgericht vakonderwijs is besproken en vervolgens toegepast op enkele lessen waarin taal een struikelblok vormde. De docenten hebben die lessen uitgeprobeerd. In het schooljaar 2005-2006 wordt dit structureel aangepakt en wordt het vak Economie volgens de nieuwe werkwijze vormgegeven. De nieuwe lessen worden daarna aan de collega's gepresenteerd.

Professionalisering van alle docenten

Het is niet zomaar wat: het onderwijs aan een klas met leerlingen wier niveau qua Nederlands nogal uiteenloopt. Die heterogeniteit vergt een actieve rol van alle docenten. Taal is en blijft immers het belangrijkste instructiemiddel. Om docenten die actieve rol te laten oppakken, is een sturende rol van de schoolleiding vereist.

Aandacht voor taalzwakke leerlingen en leerlingen met Nederlands als tweede taal was lang een zaak van individuele, bevlogen docenten die zich het lot van deze leerlingen aantrokken. De LOA-scholen beseffen inmiddels dat alle vakdocenten een rol spelen in de taalontwikkeling. Hun professionalisering is geen vrijblijvende keuze, maar vraagt om deskundigheidsbevordering en een duidelijk personeelsbeleid..

Welke factoren zorgden voor deze kentering?

- De schoolleiding is nu actief betrokken bij het taalbeleid, ook omdat de gemeente de kwestie regelmatig agendeerde. Ze neemt duidelijk stelling en legitimeert het werk van de taalbeleidsgroep. Uitspraken als "in de bovenbouw speelt dit niet meer", "taal is de zaak van de taaldocent" zijn uit den boze. De schoolleiding spreekt iedereen aan op zijn of haar verantwoordelijkheid.
- Scholen zien steeds beter welke specifieke vaardigheden nodig zijn voor goed taalbeleid. Het wordt duidelijk waaraan elke docent moet voldoen.
- Docenten worden individueel maar ook als team gestimuleerd om aan te geven aan welke vaardigheden zij willen werken, bijvoorbeeld in POP's en TOP's (persoonlijke respectievelijk teamontwikkelingsplannen). In gesprekken met de schoolleiding komt de ontwikkeling van de docent op dit gebied aan bod.

- Er zijn duidelijke afspraken over deelname aan opleidingen en trainingen.
- Er is een goede balans tussen het gezamenlijk opgestelde kader en de individuele ontplooiingsmogelijkheid daarbinnen. Het gaat dus niet om een geforceerde uniformiteit in didactische aanpak.

Het Gregoriuscollege werkt met een boekje waarin alle sectieafspraken staan. Hierin is het stappenplan opgenomen, dat hoort bij de methode Lezen in alle vakken. Alle docenten zien hierdoor het stappenplan als onderdeel van hun taak, als uitvloeisel van het schoolbeleid. Vervolgens is er een map gemaakt met activerende lesopdrachten rond tekstaanpak voor alle vakken. In plaats van scholing is er nu intervisie, waarbij docenten een opdracht uitproberen en hun bevindingen vervolgens met collega's uitwisselen. Zo oefenen de leerlingen in alle lessen volop met teksten. Bovendien leren de docenten van elkaar hoe tekstbehandeling is te integreren in de les. Analoog werden voor het derde leerjaar prikkelende opdrachten rond de taaltaak 'samenvatten' ontwikkeld, uitgetoond en uitgewisseld. De afspraak is dat alle secties in het derde leerjaar dergelijke opdrachten uitvoeren.

Op X11, school voor grafimedia, is het vormgeven van de nieuwe onderbouw direct gekoppeld aan taalgericht vakonderwijs. Alle onderbouwdocenten zijn daarbij betrokken en ontwikkelen lessen voor de leergebieden. Taalgericht vakonderwijs is het uitgangspunt. De ontwikkelde lessen worden uitgetoond en in het team besproken. Enkele docenten zijn geschoold in videobegeleiding en maken lesopnames die in de teambesprekingen worden getoond en besproken. Docenten krijgen zo de ruimte om taalgericht vakonderwijs te integreren in hun eigen onderwijspraktijk.

Taalgericht vakonderwijs, taalontwikkeling en individuele steun

Taalgericht vakonderwijs stimuleert de taalontwikkeling in alle vakken. De verschillen in taalvaardigheid kunnen zo groot en zo onverwacht zijn, dat door de jaren heen voortdurend aandacht nodig blijft. Dat specifieke taalonderwijs vraagt om specialisten in het team die ontwikkelingen in hun vak bijhouden.

Wat waren hier de succesvolle elementen?

- Schoolse taalvaardigheden worden breed gedefinieerd en niet verengd tot leesvaardigheid en woordenschat: juist productieve vaardigheden (zelf spreken en schrijven) zijn essentieel en vergen veel feedback en instructie.
- Taal is niet alleen een aandachtspunt in de brugklas. De scholen voor havo/vwo zien steeds meer in dat taalvaardigheid ook een belangrijke factor is voor succes in de bovenbouw. Ook daar blijft taalsteun en instructie nodig, bijvoorbeeld bij lezen en beantwoorden van examenopgaven. Scholen zijn afgestapt van algemene programma's voor doelgroepopleerlingen. Goede analyse van de vereiste taalvaardigheid vormt de basis voor gerichte instructie, zowel in lessen Nederlands als in steunlessen. Het programma wordt doordacht vanuit de beoogde overdracht van vaardigheden naar alle vakken.
- Alle docenten worden goed geïnformeerd over het doel en de inhoud van de programma's schoolse taalvaardigheden (binnen het vak Nederlands of bij andere vakken).
- Alle leerlingen in de brugklas worden getoetst op leesvaardigheid en woordenschat. Dat gebeurt met de toetsen uit het Cito Volg- en adviessysteem (Cito-VAS). De toetsresultaten worden zichtbaar gemaakt in de taalmonitor. Daarna kunnen scholen eventueel een verdere analyse plegen met de toetsen van het

programma Diataal, waaraan gerichte interventies zijn te koppelen.

- Enkele docenten worden opgeleid tot specialist. Zij kunnen de landelijke voortgang op hun vakgebied goed bijhouden en leren van collega's, bijvoorbeeld via onderlinge netwerkbijeenkomsten of studiedagen. Binnen de school zijn zij dan het aanspreekpunt voor taalbeleid. Op een aantal scholen is de taalcoördinator inmiddels een bekende verschijning, bij wie alle docenten met hun vragen terecht kunnen. Deze manier om kennis en kunde op te bouwen blijkt zeer belangrijk om binnen school inhoudelijke input te garanderen. De materie is immers ingewikkeld en de landelijke ideeënontwikkeling bereikt niet automatisch alle individuele scholen.

Op de Internationale Schakelklassen is veel aandacht voor tweede taalverwerving. Er zijn dagelijks enkele uren expliciete taallessen, naast de meer leerlinggestuurde elementen van Het Nieuwe Leren. De presentaties die daarin centraal staan, worden gekoppeld aan de taalvaardigheidsonderdelen in de gebruikelijke leerstof. Leerlingen leren bijvoorbeeld in goed Nederlands een beschrijving te geven, een presentatie te geven, instructies te lezen, of recepten te formuleren. Hun taalontwikkeling wordt continu bijgehouden.

Het Gerrit Rietveldcollege werkt in de domeinen in de onderbouw met zogeheten Rietvelduren. Leerlingen werken dan gericht aan achterstanden. De school heeft vastgesteld dat ze in die uren taalsteun krijgen. Een groepje docenten onder leiding van de taalcoördinator geeft die lessen vorm. Deze docenten hebben bij alle leerlingen Diataal afgenomen. Vervolgens zijn leerlingen geselecteerd die tijdens de Rietvelduren begeleiding krijgen. De taalcoördinator heeft hiervoor een module tekstaanpak ontwikkeld die past binnen de werkwijze in de domeinen.

Taalbeleid verweven in onderwijsvernieuwingen

Taal is het belangrijkste communicatiemiddel in elke les. Elke didactische vernieuwing raakt dus aan taalbeleid en steeds meer scholen onderschrijven die gedachte. Zonder die koppeling zouden 'taaltips' voor vakdocenten ook losse flodders zijn gebleven. Momenteel speelt Het Nieuwe Leren in Utrecht een belangrijke rol. Diverse scholen LOA-2-scholen hebben het concept omarmd en zetten vernieuwingen in die zijn gebaseerd op deze gedachtegang. Taalgericht vakonderwijs blijkt goed te combineren met Het Nieuwe Leren: vanuit taalgericht vakonderwijs ontwikkelen docenten lesmateriaal dat past binnen de vernieuwing.

De succesfactoren:

- Directies hebben mensen die zich bezighouden met taalbeleid, gekoppeld aan commissies en ontwikkelgroepen voor bijvoorbeeld activerende didactiek of vernieuwing van de basisvorming. Losse groepjes zijn vermeden.
- Bij elke vernieuwing wordt expliciet de vraag gesteld naar taallessen en taaldidactiek.

Het bovenbouwteam van X11 werkt volgens een nieuw onderwijsconcept met vraaggestuurd onderwijs als uitgangspunt. Eerst onderzocht een werkgroep hoe taalgericht vakonderwijs gekoppeld kan worden aan vraaggestuurd onderwijs. Dat leidde tot teambrede scholing in taalgericht vakonderwijs, waarbij het ontwikkelen van nieuw lesmateriaal direct wordt gekoppeld aan taalgericht vakonderwijs. Dat lesmateriaal wordt uitgetoetst en de ervaringen worden in het team uitgewisseld.

Op de ISK worden gerichte taallessen niet overboord gegooid als de school vormen van 'Nieuw Leren' invoert. De daarin geboden taaltaken zijn vaak een vanzelfsprekende aanleiding voor instructies op het gebied van taal: het leren maken van notulen, een mondelinge presentatie met powerpoint, het geven van duidelijke beschrijvingen.

College De Klop en College Blaucapel hebben voor het tweede leerjaar lessen ontwikkeld rond competentiegericht leren. Op themadagen werd taalgericht vakonderwijs verder uitgewerkt. Voor de nieuwe fusieschool Gerrit Rietveldcollege wordt nu de ontwikkeling van lessen competentiegericht leren voor het eerste leerjaar volledig geïntegreerd met taalgericht vakonderwijs. Zo worden alle nieuwe lessen gescreend op aspecten van dat taalgericht vakonderwijs.

Op de Martijnschool is men in domeinen gaan werken volgens Het Nieuwe Leren. Hiervoor werd het steunlesprogramma Maatwerk Taal geheel herzien en direct geïntegreerd met de nieuwe werkwijze. Er kwamen hulpkaarten Taal, die leerlingen gebruiken bij het uitvoeren van taaltaken. De leerling kan zelf nagaan waar hij of zij op moet letten en kan hierbij zonnodig op eigen houtje materiaal doorwerken. De Martijnschool is momenteel geen LOA-school meer, maar een onderwijskansenschool. De werkwijze bij de Martijnschool is evenwel opgezet vanuit LOA.

Taalmonitor VO

In het schooljaar 2005-2006 is de Taalmonitor VO ingevoerd op alle scholen in Utrecht. In de eerste twee leerjaren worden alle leerlingen drie keer getoetst op hun taalontwikkeling: aan het begin en het eind van het eerste leerjaar en aan het eind van het tweede leerjaar. Elke school kan zo de taalontwikkeling van de leerlingen volgen. Oberon maakt daarvan voor alle scholen en besturen een stedelijke rapportage. De taalmonitor is een gezamenlijk initiatief van de gemeente en de besturen.

Op het Gerrit Rietveld College wordt de ontwikkeling van lessen competentiegericht leren voor het eerste leerjaar volledig geïntegreerd met taalgericht vakonderwijs.....

Tot slot

Wat is er nu bijzonder geweest aan de Utrechtse invulling van de gemeentelijke regierol in het onderwijsachterstandenbeleid? En wat betekent dat voor de nabije toekomst?

Vier elementen vallen op:

- De gemeente agendeerde het veranderthema in het overleg met besturen en directies. Dat bevorderde gerichte aandacht, ook als een school slechts beperkte LOA-middelen kon aanvragen.
- Vervolgens zette de gemeente procedures in gang die de school stimuleerden tot een grondige probleemverkenning en reflectie.
- Een Taalarrangement leverde de benodigde inhoudelijke ondersteuning, onder andere via een groep kritische taalvrienden, de 'expertgroep'. Bij herhaalde schoolbezoeken gaven deze experts aanzetten voor reflectie. Vooral de relatie tussen taal en leren kwam daarin consequent aan de orde.
- Altijd werd de autonomie en de specifieke situatie van elke school gerespecteerd, zodat per school een eigen invulling mogelijk bleef.

In LOA-2 heeft het taalarrangement zijn waarde bewezen. Dit arrangement heeft aangezwengeld dat iedere school een gestructureerd beleid is gaan voeren, passend bij haar karakter en haar ontwikkeling. Dat resultaat mag niet verloren gaan bij het aflopen van LOA-2. Vandaar onze aanbevelingen die allereerst zijn bedoeld voor het waarborgen van de verworvenheden. Dat kan door de gemeentelijke structuur van het taalarrangement te vertalen naar een structuur op bestuurlijk niveau, met speciale aandacht voor die elementen die goed hebben gewerkt.

Hoe kan deze brochure een rol spelen in uw school?

Het is de bedoeling dat in het nieuwe beleid scholen en besturen zelf de verantwoordelijkheid nemen om te werken aan het achterstandenbeleid. Met deze brochure kunt u direct zelf aan de slag om taalbeleid na de periode LOA-2 vorm te geven.

U kunt bijvoorbeeld de brochure bespreken in het overleg tussen bestuur en schooldirecties. Daarbij kunnen de scholen aangeven welke taalproblemen er spelen en wat de grootste knelpunten zijn. Aan de hand van dergelijke concrete punten kunt u bespreken hoe het bestuur en de school samen kunnen werken aan het realiseren van concrete taalbeleidsdoelen.

U kunt, als bestuur, een speciaal bezoek aan uw scholen wijden aan de taalproblematiek, om zo een beeld te krijgen van knelpunten en verworvenheden. Bespreek bijvoorbeeld met scholen of de genoemde verworvenheden binnen taalbeleid ook voor hen leven:

- aandacht voor taalontwikkeling wordt zichtbaar in de klas
- scholen werken doelgericht aan professionalisering van alle docenten
- scholen werken met een gedegen programma voor taalontwikkeling
- taalbeleid is verweven in andere onderwijsvernieuwingen

Of nog een andere benadering: leg de elementen die het taalbeleid in Utrecht tot succes maakten kritisch naast uw eigen scholen en bespreek welke elementen voor uw school bruikbaar zijn.

Zo zijn er allerlei mogelijkheden om deze brochure geen papieren tijger te laten zijn.

Voor nader advies kunt u ook contact opnemen met de schrijvers:

Maaïke Hajer

Lectoraat Lesgeven in de Multiculturele School
Hogeschool Utrecht
Postbus 14007, 3508 SB Utrecht
E-mail maaïke.hajer@hu.nl
www.lectoraatmcs.hu.nl

Jaap Roorda

Eduniek, locatie Utrecht
Postbus 9615, 3506 GP Utrecht
E-mail j.roorda@eduniek.nl
www.eduniek.nl

Meer lezen?

Emmerik, R. (2003). Naar een ontwerp voor duurzame verbetering van VO-scholen: de onderwijskansenformule. www.onderwijskansen.nl/forum/netwerkvo/netvo002.html

Hajer, M. Taalgericht vakonderwijs - tijd voor een nieuw vijfjarenplan Levende Talen Tijdschrift jrg 6, nr 1, 3-11, 2005 (ook te downloaden via <http://www.levendetalen.nl/Tijdschriften/LTT/ltt%201-2005/Hajer.pdf>)

Hajer, M. en T. Meestringa Handboek Taalgericht Vakonderwijs. Bussum, Coutinho 2004.

Laan, E. van der en T. Meestringa (red.) Zonder skelet kun je niet keten. Met taalgericht vakonderwijs taalbeleid invoeren op VO-scholen. Den Haag, Transferpunt Onderwijsachterstanden, 2004. (ook te downloaden via <http://www.onderwijsachterstanden.nl/taal.php/publicaties/taalpub004.html>)

Lekkerkerker, M. Stand van zaken rapportage Utrechts onderwijs (achterstanden)beleid 2002-2004. Utrecht, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, 2005

Olthof, A. en K. Laarveld Kleurrijke scholen voor voortgezet onderwijs. Meso Focus, Alphen aan de Rijn, Kluwer, 2003.

Tordoir, A. Taalbeleid in de 21-ste eeuw: een nieuwe koers. In: Meso-magazine. 22, 127, 2002, p. 3 - 8

www.taalgerichtvakonderwijs.nl

Colofon

Uitgave

Gemeente Utrecht

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Afdeling Onderwijs

Bezoekadres Kaatstraat 1, Utrecht

Postadres Postbus 2158, 3500 GD Utrecht

Telefoon 030 - 286 26 98 02

E-mail lokaalonderwijsbeleid@utrecht.nl

Teksten

Maike Hajer en Jaap Roorda, Utrecht

Redactie

Chris Bos, Movement, Amsterdam

Vormgeving

Ophis|New Impulse, Utrecht

Fotografie

Fred Penninga, bureau 'Tekst & uitleg', Utrecht

Kees Rutten, Amsterdam

Bart Versteeg, Den Haag

Drukwerkcoördinatie

Communicatiebureau gemeente Utrecht

Datum

April 2006